

NGHIÊN CỨU - TRAO ĐỔI

Đờn ca tài tử Nam bộ là loại hình nghệ thuật ca nhạc thính phòng hình thành cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX. Bài viết này, trình bày sơ lược về quá trình hình thành và phát triển của đờn ca tài tử Nam bộ, bước đầu nêu lên những triết lý nhân sinh tiêu biểu trong đờn ca tài tử Nam bộ.

TRIẾT LÝ NHÂN SINH TRONG ĐỜN CA TÀI TỬ NAM BỘ

*Đặng Trường Sơn - Nguyễn Thị Mỹ Hòa
Trường Đại học Đồng Tháp*

1. Đặt vấn đề

Đờn ca tài tử Nam bộ là thể loại văn hóa điển hình của miền sông nước Nam bộ nói riêng và Việt Nam nói chung, có ý nghĩa sâu sắc trong hoạt động văn hóa của cộng đồng dân cư Nam bộ. Hiện nay, trong điều kiện phát triển của kinh tế thị trường cũng như quá trình hội nhập và giao thoa văn hóa đã làm cho những giá trị văn hóa dân tộc bị biến chất và đang có nguy cơ mai một trong đó có đờn ca tài tử Nam bộ. Nghiên cứu triết lý nhân sinh trong đờn ca tài tử Nam bộ có giá trị cao trong việc bảo tồn những ý nghĩa nhân văn của loại hình văn hóa này trong hoạt động văn hóa của người dân Nam bộ dưới tác động của tiến trình hội nhập quốc tế.

2. Vài nét về sự hình thành và phát triển của đờn ca tài tử Nam bộ

Các thế hệ người Việt ở vùng đất Nam bộ đều có nguồn gốc từ miền Bắc và miền Trung, trong quá trình di khai hoang mở đất đã mang theo những giá trị văn hóa từ phong tục, tập quán, tín ngưỡng cho đến các hình thức văn nghệ dân gian. Qua bao thế hệ, người dân Nam bộ đã kế thừa, phát triển các giá trị văn hóa dân tộc và sáng tạo ra các giá trị văn hóa mới dựa trên điều kiện môi trường tự nhiên của vùng đất mới, trong đó có đờn ca tài tử.

Đờn ca tài tử Nam bộ được hình thành từ cuối thế kỷ XIX đầu thế kỷ XX, là sự kết hợp độc đáo các dòng nhạc dân tộc như dân ca Nam bộ, nhạc lễ Nam bộ, nhạc cung đình Huế và nhạc sân khấu hát bội Nam bộ và được hình thành từ việc các nhạc sĩ, nhạc quan của triều đình nhà Nguyễn theo phong trào Cần Vương vào Nam đã mang theo truyền thống ca Huế sau đó họ tiếp thu thêm ca Quảng (Quảng Bình, Quảng Trị, Quảng Nam) và khi vào Nam dựa vào điều kiện tự nhiên mới những nhạc sĩ, nhạc quan của triều đình nhà Nguyễn đã sớm biết kết hợp âm hưởng nhạc Nam bộ với nhạc Huế để sáng tác ra các bài nhạc tài tử và mở các lớp dạy đờn ở khắp hai miền Đông và Tây của Nam bộ. Lúc bấy giờ một số nhạc sư tiêu biểu: Nguyễn Quang Đại (tức Ba Đợi) (1880) ở Long An, Trần Quang Diệm (1853 -1927) ở Mỹ Tho, Lê Bình An (1862-1924) ở Bạc Liêu đã có nhiều năm nghiên cứu, chỉnh sửa các bản đờn cổ, sáng tác các bản mới rồi tập hợp lại thành các ban, nhóm đờn ca ở cả hai miền Đông, Tây Nam bộ hình thành nên dòng nhạc tài tử.

Bản tài tử có rất nhiều nhưng tiêu biểu đại diện cho các làn hơi, Bắc, Hạ, Nam, Oán là hai mươi bài ca tổ gồm: *ba Nam* (Nam ai, Nam xuân, Đảo ngũ cung), *sáu Bắc* (Lưu thủy trường, Phú lục chấn, Bình bán chấn, Cổ bản trường, Xuân tình chấn, Tây thi trường), *bảy Bài* (Xàng xê, Ngũ đối thượng, Ngũ đối hạ, Long ngâm, Long đăng, Vạn giá, Tiểu khúc), *bốn Oán* (Tứ đại oán, Phụng cầu, Giang nam, Phụng hoàng).

3. Những triết lý nhân sinh tiêu biểu trong đờn ca tài tử Nam bộ

Nội dung của các bản đờn ca tài tử chịu ảnh hưởng từ tư tưởng Nho giáo, điều này được thể hiện ở nguồn gốc của đờn ca tài tử là nhạc lễ. Nhạc lễ là mượn âm thanh để diễn tả quá trình giáo dục đạo đức: ngũ âm hợp với ngũ hành, ngũ luân và ngũ thường. Vì thế, nội dung của các bản đờn ca tài tử Nam bộ không chỉ có tính chất giải trí mà còn chứa đựng những triết lý nhân sinh sâu sắc có giá trị đạo đức, tình cảm mang ý nghĩa giáo dục cao phản ánh những giá trị đời sống hiện thực của người dân Nam bộ góp phần giáo dục đạo đức, lối sống của con người theo các giá trị Chân – Thiện – Mỹ. Qua khảo cứu lời của một số bản đờn ca tài tử trong nhóm hai mươi bài tổ và một số

NGHIÊN CỨU - TRAO ĐỔI

bài bản khác đã cho thấy, trong từng nội dung của các bản đờn ca tài tử Nam bộ là những giá trị triết lý nhân sinh cao cả nhưng gần gũi gắn liền với cuộc sống của người dân Nam bộ. Những triết lý nhân sinh trong đờn ca tài tử Nam bộ được thể hiện cụ thể như sau:

Một là, triết lý nhân sinh trong tình cảm bạn bè.

Trong quan hệ với bạn bè người dân Nam bộ luôn đề cao chữ tín cũng như cái tình và cái nghĩa, họ xem đó là thứ tình cảm thiêng liêng gắn bó keo sơn, đồng sinh cộng tử sẵn sàng giúp đỡ bạn bè trong lúc hoạn nạn: “*Dấn mình vô chốn chông gai/ Kề lưng công bạn ra ngoài thoát thân*”. Và tình bạn của người dân Nam bộ là không phân biệt giai cấp sang hèn, qua khảo sát lời trong bài Phú lục chẵn 34 câu có tựa đề “*Bá Nha Tử Kỳ*” của soạn giả Cao Hoài Sang chúng ta thấy được những giá trị triết lý nhân sinh trong tình cảm bạn bè của người dân Nam bộ, đó là sự thiêng liêng trong quan hệ bằng hữu: “*Từ xưa đáng tài (bà) trong thiên hạ (- -)/Há không (người) áo vải xuất (thân)*”. Người dân Nam bộ luôn tôn trọng tình cảm bạn bè bởi “*Gã trong (đời) mấy mặt tri (âm)/Để kết (bạn) đồng tâm(- -)/Vui thường (cảnh) gió mát trăng (thanh)*” ...

Hai là, triết lý nhân sinh thể hiện qua tình cảm vợ chồng, tình yêu đôi lứa.

Cũng như bao thế hệ người Việt Nam người dân Nam bộ luôn coi trọng tình cảm vợ chồng, cũng như tình yêu lứa đôi họ xem đó là tình cảm thiêng liêng cao quý. Trong tình cảm vợ chồng không chỉ có tình yêu mà còn có tình nghĩa, “*Tào khang chi thể bất khả hạ đàng*”. Tình cảm vợ chồng, tình yêu lứa đôi còn là cái thủy chung son sắc, những triết lý nhân sinh trong tình cảm vợ chồng được thể hiện rất rõ trong lời của bài Bình bán chẵn 44 câu có tựa đề “*Nguyệt Nga họa tượng Vân Tiên*” của soạn giả Cao Hoài Sang. Ở đó chúng ta thấy được sự thủy chung son sắc của một người vợ thủ tiết chờ chồng, “*(- -) Vọng (bàn)/Nguyện (- -) với thần (linh)/Chứng cho (lòng) sắt đinh (- -)*”. Hay là, “*Thiếp thệ (- -) với lòng (- -)/Thủy chung (- -) tròn nghĩa (bạn)*”. Hoặc “*Thiếp giữ (cho) đến cùng (- -)/Sống thác (cùng) có nhau (- -)*”. Trong bài Xuân tình chẵn với tựa đề “*Kiều vãng Trọng hiền*” của soạn giả Nguyễn Văn Thịnh có nội dung thể hiện cái đẹp, cái cao cả trong tình yêu đôi lứa, “*Chứng có vầng (trăng) giữa trời vầng vặc (- -)/Trăm năm nguyện (tạc) chữ đồng đến (xương)*”. Hay là trong bài Nam xuân, tựa đề “*Tích Thúy Kiều của soạn giả Phan Trúc Quân có câu rằng “Thiếp (nguyện) một (lòng)/Trọn niềm (cùng) lang quân (- -)” ...*

Ba là, triết lý nhân sinh trong tính cách của người dân Nam bộ.

Yếu tố môi trường đã quy định nên tính cách của người dân Nam bộ, đó là tính phóng khoáng, tính bao dung và tính trọng nghĩa. Những tính cách này không chỉ được thể hiện trong đời sống sinh hoạt của họ mà còn được nêu lên trong những lời ca của những bản đờn ca tài tử, trong bài Phú lục chẵn với tựa đề “*Bá Nha Tử Kỳ*” sẽ thấy ở đó những người dân Nam bộ phóng khoáng, hài hòa, chân chất, hiếu khách, không màn danh lợi vui thú điền viên, chỉ “*Bầu nước (- -) với giỏ cơm (- -)*” mà vẫn “*vui thường (cảnh) gió mát trăng (thanh)*”. Hay là, “*(- -) cùng (nhau) cạn chén (- -) tỏ tánh (danh)*”. Hoặc trong Cổ bản vắn tựa đề là “*Ngư ông*” cũng đã thể hiện được triết lý nhân sinh trong tính cách đời sống của người dân Nam bộ, ở đó chúng ta cũng bắt gặp được những hình ảnh người con Nam bộ giản dị gần gũi mà đầy sự phóng khoáng, thanh cao trọng nghĩa trọng tình, “*Mặc dầu dãi (nắng) dầm sương (- -)/Mà lòng (- -) đọt khối tình (vương)*” hay là “*Thú (vui) trên sông (vị)/Năm tháng (- -) sống thản (nhiên)*”. “*Dù (là) trải gió dầm (sương)/Nhưng một (niềm) trắng trong (- -)*” ...

Bốn là, triết lý nhân sinh trong tình yêu quê hương đất nước.

Tình yêu quê hương, tình yêu đất nước là những tình cảm cao quý thiêng liêng nó gắn liền với máu thịt của người dân Việt Nam nói chung và người dân Nam bộ nói riêng. Cũng như bao thế hệ con dân đất Việt người dân Nam bộ luôn hướng về nguồn cội về quê hương “*Non xanh nước (biếc) một bầu (- -)/Gọi niềm (riêng) chạnh nhớ cố (hương)*”. (Bài Lưu thủy trường, tựa đề “*Bá Nha Tử Kỳ*”). Tình yêu quê hương còn thể hiện qua chiến đấu hy sinh vì độc lập tự do của tổ quốc,

NGHIÊN CỨU - TRAO ĐỔI

điều này được thể hiện rõ trong bài Cổ bản 34 câu, tựa đề “Vui kháng chiến” của soạn giả Thanh Hiền, “*đạn sa bom dội, anh vui chiến đấu trong tiếng cười*”. “*công đồn giết giặc, súng chắc trong tay*”...

Tóm lại, qua việc khảo cứu lời của một số bài bản của đờn ca tài tử Nam bộ chúng ta thấy được những giá trị trong triết lý nhân sinh sâu sắc qua đời sống hiện thực của người dân Nam bộ.

4. Kết luận

Đờn ca tài tử Nam bộ là một di sản văn hóa có giá trị nhân văn cao cả, nội dung của đờn ca tài tử Nam bộ không chỉ mang tính giải trí mà còn có tính giáo dục cao đối với các thế hệ người dân Nam bộ ở đó chứa đựng nhiều triết lý nhân sinh sâu sắc mà gắn gũi với cuộc sống đời thường.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Võ Trường Kỳ (2013), *Đờn ca tài tử Nam bộ*, Nxb. Văn hóa thông tin, Hà Nội.
2. Trần Ngọc Thêm (2014), *Văn hóa người Việt vùng Tây Nam Bộ*, Nxb. Văn hóa – văn nghệ, Tp Hồ Chí Minh.
3. GS.TS Trần Văn Khê, *Đờn ca tài tử trong không gian văn hóa Nam bộ*, http://www.khoavanhoc-ngonngu.edu.vn/home/index.php?option=com_content&view=article&id=501:n-ca-tai-t-trong-khong-gian-vn-hoa-nam-b&catid=95:nghe-thut-hc&Itemid=154.
4. <http://vhttdlkv3.gov.vn/Ve-dep-phuong-Nam/Qua-trinh-hinh-thanh-va-phat-trien-bo-mon-nghe-thuat-Don-ca-tai-tu.3668.detail.aspx>.
5. *Hai mươi bài tổ cổ nhạc miền Nam*, <http://www.namkyluctinh.org/a-amnhac/ntkhanh-HaiMuoiBaiTo.html>.